

Мицюк С.В.*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗРОСТАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В статті проаналізовано важливі інституціональні передумови підвищення конкурентоспроможності економіки. Досліджено проблеми розвитку інституційних структур.

Important institutional pre-conditions of increase of competitiveness of economy are analysed in the article. The problems of development of institutional structures are investigated.

Сучасний період в українській економіці супроводжується корінною перебудовою всієї інституціональної системи суспільства, що подана сукупністю основних політичних, економічних, правових, соціальних правил і неформальних обмежень (загальноприйнятні норми поведіння), названих інститутами. Найбільш точне визначення інституціональних перетворень дає, на наш погляд, А.В.Сидорович: «Інституціональні перетворення – це створення умов для дії ринкової системи шляхом перетворення правових інститутів, формуванні системи, нових організацій і заснувань ринкового типу, створення нової системи управління народним господарством і т.д.» [4].

Практика реформування макросистем показала, що відсутність інституціональної складової підсилює інформаційну невизначеність, підвищує ступінь ризику при здійсненні обмінних процесів і укладання контрактів, обумовлюючи збільшення економічних, соціальних і транзакційних витрат і цін на товари і послуги. Без інституціонального середовища ринковий механізм не спрацьовує. Принцип побудови і розвитку сучасних інститутів перебуває в домовлених, контрактних формах взаємовідносин, що знижує рівень інформаційної невизначеності і ризику, забезпечує визначені гарантії і скорочує транзакційні витрати.

У зрілих макросистемах жорстко визначені способи, норми і правила взаємодії економічних суб'єктів в обмінних процесах. Ці способи, норми і правила законодавчо оформлені і для їхньої реалізації вимагаються визначені організаційні структури. Коли інститути мікрорівня, макрорівня й інституціональні форми міжкорпоративних зв'язків не виявляють нерозв'язних протиріч між собою, діяльність економічних суб'єктів на всіх рівнях макросистеми здійснюється з меншими витратами.

Якщо розвиток макросистеми будь-якого типу не підкріплено необхідними інституціональними перетвореннями, або вони здійснюються з запізненням, або не працюють, процеси розвитку завмирають і прогресивна еволюція макросистеми сповільнюється.

Зрілість інституціональної бази відбивається в спроможності макросистеми адаптуватися до умов функціонування, що змінилися, а інституціональна її складова дозволяє підвищити ступінь контролю і передбачуваності економічних процесів.

* кандидат економічних наук, молодший науковий співробітник економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Фактори сучасної теоретичної актуалізації інституціонального аналізу чисельні та різноманітні. В цілому вони обумовлені тим, що інституціоналізм є одним з найбільш методологічно продуктивних напрямів економічної теорії у дослідженні змісту, напрямів зростання конкурентоспроможності перехідних економік. Це пов'язано з його загальною орієнтацією на цілісне та багатоаспектне дослідження основ функціонування і розвитку економічних систем у широкому суспільному контексті [3].

Можна сказати, що інституціоналізм – продукт розвитку господарської системи, що усвідомив необхідність внутрішньої саморегуляції, у тому числі і на основі норм правового регулювання. Теорії інституціоналізму притаманна відмова від абсолютизації прагнення або «самопрагнення» усякої ринкової економіки до рівноваги. Представники даного напрямку наукової думки виходили з того, що суб'єкти ринку неминуче діють в умовах неповноти ринкової інформації, що викликає необхідність особливої категорії трансакційних витрат. Представляється, що саме ця категорія витрат в умовах українського ринку заслуговує особливої уваги. Трансакційні витрати, що грають фундаментальну роль у формуванні інституту, можуть бути широко використані при дослідженні дії економічних, правових і соціальних інститутів в Україні. Дослідження їхньої динаміки дозволяє наблизитися до відповіді на питання, якою мірою те або інше інституціональне утворення доповнює своє основне призначення – установлення чітких «правил гри», що сприяють мінімізації непевності економічних агентів щодо один одного, і створенні процедур, що спонукають до співробітництва.

Відповідно до основної доктрини інституціоналізму, держава повинна робити постійний активний вплив на норми і правила поведінки суб'єктів економічної діяльності, тобто направляти еволюцію або добір інститутів, оскільки спонтанна еволюція суспільних відносин не завжди впливає з виборіві варіантів, адекватних конкретної стадії і рівня розвитку економіки в тій або іншій країні [5].

В Україні існує певний інституційний вакуум. Деякі ринкові інститути взагалі відсутні в сучасній економіці або представлені дуже слабо. Відсутнє законодавче регулювання аспектів економічної діяльності. А такі основоположні ринкові інститути, як приватна власність «ефективні власники», вільні ціни, конкуренція, податкова система ринкового типу, відкритість економіки, ще й досі відстають у своєму розвитку і домінуванні.

Сучасна економічна система України має суперечливий набір інститутів. Оскільки недостатній розвиток, недосконалість або відсутність ринкових інституційних механізмів в Україні властиві не приватним, а фундаментальним характеристикам її сучасної економічної системи, то така система ще не спроможна продукувати зростання конкурентоспроможності української продукції. Конкурентоспроможність української продукції та послуг можливий тільки на основі протиріч механізмів в окремих галузях та за сприятливих умов, що проявляються в наявному рості експортно-орієнтованих галузей. Для історії трансформації української економіки середина минулого десятиліття характерна певним розривом між інституційними реформами і поточною економічною політикою. У той час не відбулося суттєвих інституційних зрушень, фактично продовжувалося запозичення проведення реформування в сусідніх країнах, а тому держава майже повністю зосередилась на поточному регулюванні.

Для становлення інституційної системи, яка б відповідала потребам конкурентоспроможності, необхідна нова економічна роль держави. Позитивним буде подолання інвестиційної кризи і концентрація зусиль на пріоритетних напрямках, а негативними наслідками можуть бути послаблення конкурентного середовища, проінфляційний тиск на бюджет та ін. Для України де нещодавно держава була практично єдиним об'єктом господарювання і в силу цього не займалася становленням «правил гри» для інших еконо-

мічних агентів розглянута проблема стає сьогодні однією з ключових в інституційній трансформації.

Фундаментальними інститутами ринкової системи, які потребують подальшого розвитку, є приватна власність і конкуренція. Безумовно, приватна власність є циментом на якому побудоване власне саме ринкове господарство. Від стану цих інститутів залежить ефективність ринку, як особливого способу організації економічної діяльності. Історичний досвід розвинутих країн показав, що провідні тенденції інтеграції далеко просунули економіку й привели до еволюції власності.

Важливим інституціональним аспектом ринкової трансформації у всіх постсоціалістичних країнах є створення свого роду «опосередкованих» інститутів, наявність котрих необхідно в період радикальних соціально-економічних перерв. Зміни глибинних неформальних інститутів, рутини в зв'язку зі змінами соціально-економічного і політичного середовища відбуваються досить повільно і відстають від швидкої зміни формальних інститутів, головним чином конституції і законів. Однак для прискорення інституціональної адаптації необхідна достатня маса початкових інституціональних змін, що повинні і здатні дати поштовх ринковим перетворенням і забезпечити їхню необоротність. До числа таких норм можна віднести правопорядок приватної власності, антимонопольне законодавство, визначення сфер природних монополій, вливання підприємств, що залишаються у власності держави, у конкурентне ринкове середовище.

На відміну від країн з високим рівнем розвитку ринкових відносин, де економічні відносини базувалися переважно на принципах конкурентності, Україна, як і інші постсоціалістичні країни, мала стартовими умовами для приватизації суцільне державне володіння і контроль, тобто монополію держави в економіці. Більш того, саме приватизація стала в Україні тим потужним системозмінюючим механізмом, який забезпечував умови і сприяв створенню нової системи відносин власності, побудованої на засадах ринку, а отже – приватної власності та конкуренції.

Роздержавлення власності призводить до покращення стану фінансових розрахунків суб'єктів господарювання між собою та з бюджетом за податками та іншими обов'язковими державними платежами та внесками. Недержавний статус приватизованих підприємств змушує їх входити в ринок та здійснювати розрахунки на ринкових засадах без підтримки органів державної виконавчої влади та управління. В цих умовах зростає відповідальність таких суб'єктів господарювання за результати діяльності перед своїми власниками, контрагентами та державою, в тому числі і в частині повноти та своєчасності платежів за своїми зобов'язаннями. Крім того, на такі підприємства не поширюється мораторій щодо порушення справ про банкрутство боржників.

Попередній висновок щодо існування причинно-наслідкових залежностей між рівнем конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та глибиною їх приватизації підтверджується і даними щодо стану фінансових розрахунків таких суб'єктів: недержавний сектор економіки має кращі показники з погашення заборгованості перед бюджетом, контрагентами та власними працівниками.

Перехід на траєкторію економічного зростання привів до певного поліпшення інституціональної структури валових заощаджень, обумовив їх позитивні значення в секторі нефінансових корпорацій, що є, мабуть, найважливішою передумовою підвищення конкурентоспроможності української економіки. Проте нерозв'язаним питанням залишається утворення інституційних структур, здатних адекватно формувати конкурентне середовище.

Завдання підвищення національної конкурентоспроможності вимагають впровадження широкомасштабних інституціональних реформ, формування об'єднань нового типу, стратегічно важливих технологічних комплексів територіальних, галузевих, міжга-

лузевого, національного і транснаціонального рівнів, здатних опанувати сучасні макротехнології, що дають найбільшу економічну віддачу забезпечують істотний приріст промислового прибутку [1].

Для продовження процесів приватизації і саме головне, підвищення їхньої результативності, зростання виробництва, а також зростання конкурентоспроможності продукції необхідно створити більш сприятливі конкурентні умови. Цьому можуть сприяти: по-перше, стабільна і правова інфраструктура, що розвивається динамічно, ринку, у рамках якого необхідно сформулювати сучасне корпоративне право, законодавчо закріпити і підкріпити розвиток ринку цінних паперів; по-друге, створення механізмів державного регулювання і розробка відповідної стратегії, що визначають роль держави і його соціальної відповідальності за прискорене створення одного із самих потенційно стабільних секторів ринкової системи.

Важливою ознакою конкурентоспроможності підприємства є його привабливість як об'єкта інвестування. Це стосується акціонерних товариств взагалі і створення у процесі корпоратизації та приватизації зокрема, тут загальну проблему можна розділити принаймні ще на декілька аспектів: 1) привабливість для стратегічних інвесторів; 2) привабливість для портфельних інвесторів, а також 3) кредитоспроможність як важлива умова залучення позикових коштів.

Велике значення для підвищення конкурентоспроможності приватизованих підприємств має повнокровне функціонування ринку цінних паперів, цілеспрямований розвиток інституціональної його інфраструктури, що гарантує цілісність прав власності на цінні папери і ліквідності, що забезпечує необхідний рівень ринку. Слід зазначити, що в даний час існує розрив між інституціональними перетвореннями і поточною конкурентною політикою, що робить негативну дію на державну власність, що у роки реформ розпродавалася. Наявність погодженого взаємозв'язку структурних елементів інституціонального процесу робить позитивний вплив на підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників.

Пропасний переділ власності унеможливив зміну стратегії підприємства оскільки неясність у результаті передачі прав власнику позбавляла його стимулів відновлення виробництва; привів до стагнації виробництва, а не до розгортання конкурентоспроможності. Нові власники не стали провідниками ефективного менеджменту, оскільки підприємці не створюються в результаті передачі прав власності. У результаті неефективні раніше державні підприємства не змогли забезпечити себе конкурентними потенціями при трансформації їх в акціонерні товариства.

В економічній теорії та практиці незаперечним є положення про необхідність зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Важливою запорукою створення та розвитку конкурентоспроможності продукції є науково обґрунтована та виважена конкурентна політика держави, яка використовує систему різноманітних правових, економічних, адміністративних та інших важелів впливу на діяльність економічних суб'єктів задля мети недопущення використання монопольної влади окремими фірмами, запобігання створення нових монополістичних структур і створення умов для появи на монополізованих ринках ефективних конкурентів.

У сфері інституціональних перетворень також виявляються шляхи удосконалення практики демонополізації товарних ринків та їх вплив на зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Монополізм, яким би шляхом не сформувався, деформує ринок і веде до стримування науково-технічного прогресу, росту якості виробленої продукції і розширенню її асортименту, обумовлює інфляцію. Монополії, сформовані адміністративним шляхом, провокують зазначені деформації більш агресивно в порівнянні з монополізмом ринкового типу.

Ринкові монополії завойовують ринок на основі активного застосування науково-технічних досягнень, але як тільки створюють бар'єри для вступу в галузь для нових виробників, вони вступають у період ослаблення інноваційної діяльності. Монополізм в умовах нерозвиненого ринку з недостатньою товарною насиченістю знижує роль споживача у відтворному процесі, він змушений миритися з тим рівнем якості й асортименту, що пропонує монополіст.

Лібералізація економіки в Україні, що почалася в 1992 р., була проведена, як відомо, без істотної попередньої трансформації монопольних структур. З огляду на технологічний характер наших монополій, унікальний характер їхнього виробництва цього робити було не можна. До того ж механізм захисту ринку від монопольного диктату на той час не встиг сформуватися. Поводження більшості виробників-монополістів у ході лібералізації цін було дуже логічним для такого роду структур: вони роздули ціни, скоротивши обсяги виробництва, що забезпечило їм зростання прибутку.

Надалі ціновий тиск монополій декілька низив свою гостроту, що пояснюється декількома причинами: монополісти перестають користуватися вигодами дефіцитного ринку. Ринок став більш насиченим, а виробники почали наштовхуватися на попитові обмеження, що при різкому підвищенні цін ведуть до втрати покупців. Висока інфляція і спад у виробництві, що ускладнюють поповнення оборотних коштів, скорочують місткість ринку і підсилюють складності в реалізації продукції. Сформована кон'юнктура не дозволяє використовувати такий інколи добре випробований спосіб одержання прибутку, як підвищення цін.

При посиленні інтеграції у світове співтовариство національні монополії загубили свою винятковість, тому що виникнула альтернатива в особі іноземного продавця.

В міру просування до ринкової економіки спостерігаються нові явища розвитку монопольного ринку, зв'язані з переходом від ринку виробника до ринку покупця, коли продавці починають боротися за гаманець покупця. Першою ластівкою цього прогресивного явища став ринок банківських послуг, що виник у результаті боротьби за гроші вкладників. Такий ринок породжує конкуренцію якості, на основі якої виникає особливий вид монопольного ринку – ринок монополістичної конкуренції. Монополії цього ринку іноді називають монополіями по диференційованому продукті або монополіями по Е. Чемберліну.

Монополістична конкуренція значно просуває нас по дорозі ефективного ринку. Вона залишає за покупцем право вибору з множини продуктів одного диференційованого. Там, де є вибір, виробництво перестає бути консервативним. Воно перебудовується у бік тих різновидів продукту, що користується найбільшим попитом, і відхиляє ті з них, що не проходять перевірку реалізацією. Торжество ринку монополістичної конкуренції в перехідній економіці – справа майбутнього.

Антимонопольна політика націлена на формування конкурентного середовища й обмеження влади монополій на ринку. Необхідно зазначити, що у цьому відношенні за останні роки в Україні сталися досить позитивні зміни, особливо в сфері правового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій по розвитку конкуренції. Як вже підкреслювалося, Закон України «Про захист економічної конкуренції» дещо поліпшив можливості органів Антимонопольного Комітету України щодо контролю за процесами монополізації ринків та впливу на порушників встановлених правил у цій сфері. Проте, одночасно, ще залишається досить багато проблем, які потребують свого вирішення на шляху зростання в нашій державі конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Ці проблеми пов'язані, по-перше, із збереженням занадто високого рівня концентрації в економіці України, що безумовно, позначається і на ефективності конкуренції і інших

умовах. Зважаючи на це, державна політика щодо зростання конкурентоспроможності продукції повинна розвиватися по двом основним напрямкам: по-перше, посилення рівня конкуренції на монополізованих ринках шляхом розвитку малого та середнього бізнесу і виваженої зовнішньоекономічної політики та, по-друге, дієвого регулювання вже існуючих монополістичних утворень і недопущення створення нових.

Створення сприятливих умов для розвитку підприємництва є одним із пріоритетних завдань регуляторної політики держави. На жаль на сьогодні не можна стверджувати, що заходи, які впроваджуються державою з метою регулювання вітчизняного підприємництва, є ефективними. Такий стан зумовлений негативною дією цілого ряду чинників, що мають корені в низькій ефективності регуляторної діяльності держави.

За цих умов перспективним напрямком регуляторної політики у сфері підприємництва мало б стати створення сприятливого конкурентного середовища у країні, як ми вже відмічали, за рахунок вдосконалення системи державного регулювання економічних процесів. Проте, зусилля держави, що докладаються зараз, наприклад для вдосконалення системи оподаткування, не дають належного ефекту, а часто навпаки завдають складнощів роботі як господарюючих суб'єктів, так і податківців через перманентні зміни нормативно-правової бази у сфері оподаткування, а також в силу безсистемності і відсутності ґрунтовних економічних розрахунків у ході прийняття рішень щодо надання податкових пільг окремим виробництвам. Це ж саме стосується системи державного регулювання ціноутворення, зовнішньоекономічної діяльності тощо. Успішне подолання економічних складнощів неможливе й без адаптації суб'єктів підприємництва до роботи в нових умовах. Не зважаючи на це, управлінські трансформації щодо суб'єктів господарювання, започатковані з боку галузевих міністерств і відомств України, обмежуються переважно контрольно-заборонними функціями, які мають складний і багато в чому суб'єктивний характер.

У цілому можна зазначити, що державі поки що бракує чіткого уявлення про стратегію підтримки вітчизняного підприємництва і створення ефективних механізмів, які через систему інтересів створювали б конкурентні засади для розвитку економіки, примушували підприємців розвивати й удосконалювати виробництво та підвищувати якість продукції, своєчасно сплачувати податки, забезпечувати стабільне поповнення доходної частини бюджету, а найманих працівників – ефективно працювати.

Так, підвищення можливостей малих форм бізнесу для залучення та використання фінансових ресурсів, придбання сучасного обладнання і технічних засобів може надати досить суттєвий імпульс до зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Поряд з заходами по стимулюванню діяльності малого та середнього бізнесу дієвим важелем зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції на товарних ринках може стати і політика по полегшенню доступу на монополізовані ринки зарубіжних конкурентів. Звичайно, подібна політика повинна бути досить виваженою і збалансованою, зважаючи на відверто низький рівень конкурентоспроможності більшості товарів вітчизняного виробництва. Одночасно, застосування гнучкої системи тарифного та нетарифного регулювання поряд із дієвим контролем за дотриманням конкурентного законодавства зарубіжними компаніями на вітчизняних ринках, може сприяти більш швидким темпам підвищення якості товарів вітчизняних підприємств.

Другим важливим напрямом державної політики зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції, як вже зазначалося, повинна стати діяльність по регулюванню існуючих монополістичних структур і по недопущенню появи нових. На наш погляд, найсуттєвішими проблемами в цій сфері є певні прогалини у вітчизняному законодавстві методичного характеру, а також невирішеність ряду питань з приводу можливостей ан-

тимонопольних органів при отриманні необхідної статистичної та юридичної інформації, недостатньої ефективності взаємодії різних органів державної влади тощо.

Сьогодні можна констатувати, що, незважаючи на вдосконалення правової бази регулювання діяльності монополістичних структур, досить багато питань практичної роботи антимонопольних органів не дістали достатнього методичного забезпечення. У цьому відношенні найбільш актуальним є проблеми порушення українськими підприємствами вимог про узгоджену антиконкурентну поведінку суб'єктів господарювання, яку Закон України «Про захист економічної конкуренції» об'єднав під визначенням «узгоджені дії» (стаття 5), куди також входять антиконкурентні угоди [2]. Особливо складним вбачається виявлення такої узгодженої поведінки, яка за своєю суттю на сьогоднішній день є надзвичайно поширеною і загрозливою саме через складність її доведення і виявлення.

У відповідності зі ст. 33 Закону України «Про захист економічної конкуренції» учасники погоджених дій, учасники концентрації, органи влади, місцевого самоуправління, адміністративно-господарського управління і контролю, у випадку відмови Антимонопольного комітету України в наданні дозволу на погоджені дії чи концентрацію, отримали право звертатися за таким дозволом в Кабінет Міністрів України [2]. У випадку, коли позитивний економічний ефект для суспільних інтересів (наприклад, розширення виробництва, підвищення якості, зменшення собівартості, поява нового продукту тощо) буде переважати над негативними наслідками обмеження конкуренції на відповідних ринках, а також, що здійснення погоджувальних дій або концентрацій призведе до зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції і утворить позитивні умови для ефективного розвитку ринкової економіки, Кабінет Міністрів за допомогою спеціальної Комісії експертів може подібний дозвіл надати.

Зважаючи на різноманітність варіантів, за допомогою яких можуть здійснюватися погоджувальні дії або концентрація у кожному конкретному випадку повинен застосовуватися індивідуальний підхід при вирішенні надання чи відмови в наданні дозволу на подібні дії. Хоча, звичайно, повинні бути розроблені і узагальнені критерії, за допомогою яких можливо оцінювати як позитивний, так і негативний ефект від здійснення узгоджених дій або концентрації.

Ще однією проблемою, що значно звужує можливості органів Антимонопольного Комітету України в регулюванні діяльності існуючих монополістичних структур є складність доведення в кожному практичному випадку фактів зловживання монополістичним становищем і навіть само наявність монополізованих структур. Так, наприклад, практичне застосування Методики визначення монополістичного (домінуючого) положення на ринку гальмується невірністю визначення самого об'єкту аналізу, а саме сутності категорії «товарний ринок». Процес дослідження рівня концентрації ринків на практиці ускладнюється наявністю специфіки товару для кожної товарної групи споживачів, особливістю кожного товарного ринку і складністю виявлення взаємовідносин між суб'єктами ринку на всіх стадіях реалізації товару. Окрім того, сьогодні є необхідним проведення постійного моніторингу товарних ринків, на яких діють або можуть діяти підприємства-монополісти, що потребує розробки нових спеціальних методик і здійснення практичних заходів по їх реалізації.

Для кваліфікованого вирішення вказаних проблем необхідне залучення до роботи спеціалізованих маркетингових компаній, які мають значний досвід в дослідженні відповідних товарних ринків. Іншими словами, необхідна тісна співпраця державних органів, які створені для регулювання конкурентних відносин, з одного боку, і незалежних, як правило недержавних, експертних компаній, які, окрім вирішення безпосереднього завдання по дослідженню товарних ринків, будуть паралельно виступати і в якості організацій по суспільному контролю з питань конкуренції. Подібна система контролю за монополіями,

де дві ланки установ незалежно одна від одної проводять постійний моніторинг рівня конкуренції на відповідних ринках, існує, наприклад, у Великобританії.

Треба зауважити, що в Угодах про приєднання держав-кандидатів на членство в Європейському Союзі особлива увага приділяється саме виявленню та боротьбі з діями органів влади, які можуть призвести до порушення конкуренції на ринку (державна допомога) та створенню додаткових органів контролю за порушенням антимонопольного законодавства. Дії щодо державної допомоги вважаються особливо небезпечними, це стосується, зокрема, рішень державних органів щодо надання пільг та змін в оподаткуванні. Тому для ефективного моніторингу цих порушень, контролю та швидкого реагування необхідно створення незалежного неупередженого органу, який би додатково виконував функції Антимонопольного комітету, якому навряд чи вдасться ефективно поєднувати згадані обов'язки.

Також можна стверджувати, що один з найважливіших напрямків по забезпеченню умов для зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції є інформаційне забезпечення конкурентної політики. Антимонопольний комітет України та його регіональні відділення повинні вдосконалювати власну базу інформаційних ресурсів і мати можливість користуватися інформаційними ресурсами інших органів державної влади, отримувати безперешкодний доступ до інформації про результати діяльності господарюючих суб'єктів в межах національної економіки та за кордоном.

У цьому відношенні в Україні існують досить серйозні перешкоди (інколи навіть непереборні), пов'язані, насамперед з особливостями вітчизняного законодавства щодо збереження комерційної таємниці. Досить розповсюдженими є факти відмови окремих господарюючих суб'єктів надавати необхідну інформацію органам Антимонопольного комітету України, посиляючись на норми цього законодавства.

Для мети підвищення ефективності конкурентної політики держави потребують подальшого вдосконалення також й інші правові акти України, які досить часто взаємно суперечать один одному. Особливої актуальності у цьому відношенні набуває проблема погодження законодавства про захист економічної конкуренції із законодавством про захист інтелектуальної власності. Ці законодавчі акти на перший погляд мають дві протилежні цілі: боротьба з монополізмом у першому випадку і надання легальної монополії в інших галузях інтелектуальної діяльності в іншому. Проте в умовах сучасної економіки ця суперечність вирішується за рахунок взаємного погодження правових норм і створення на цій основі цивілізованої патентної системи, яка б не обмежувала загальний конкурентний клімат, а навпаки, сприяла його розвитку. За цих умов патентна система, видача ліцензій відповідним суб'єктам підприємницької діяльності буде вирішувати двоєдине завдання: по-перше, здійснювати державний захист монопольних прав власника патенту і, по-друге захищати суспільство від монопольних зловживань.

Ефективність протидії існуючим монополістичним структурам буде залежати і від того, наскільки врегульованим буде механізм взаємодії Антимонопольного комітету України з судовими органами. Необхідне законодавче закріплення прав і обов'язків антимонопольних органів щодо їх участі в судових справах, пов'язаних з економічною конкуренцією. У цьому зв'язку вже неможливо затягувати прийняття спеціального Конкурентного процесуального кодексу, в якому має бути чітко визначено, по перше, інструменти захисту конкурентних основ для всіх суб'єктів підприємницької діяльності, по друге, механізми такого захисту, принципи організації судових прав. Спеціалісти з права і політики в останній час справедливо наголошують на необхідності створення спеціального судового органу – Конкурентно-патентного суду.

Нарешті, потребує розширення можливості та форми введення проти порушників законодавства штрафних санкцій і, головне, їх стягнення в обов'язковому порядку. У цьому

відношенні можливе запозичення досвіду Європейського Союзу, де штрафні санкції за порушення антимонопольного законодавства стягуються у відсотках до річного обігу (наприклад, до десяти відсотків).

Звичайно, штрафні покарання є крайньою формою державного впливу на діяльність економічних суб'єктів. Досвід розвинених країн свідчить, що проблема неефективного функціонування інституціонального механізму виявляється основною причиною спаду продуктивності національної економіки, зниження конкурентоспроможності її продукції. А найважливішим елементом інституціонального механізму стосовно можливостей цілеспрямованої дії на економічні, політичні і соціальні процеси, які лежать в основі зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції є держава. Тому найбільш пріоритетними напрямками державної конкурентної політики повинні бути комплексні заходи правового, організаційного, інституційного та економічного характеру, спрямованих на поглиблення ринкової трансформації економіки України. Саме тому значення ролі держави як інституту, що здатний істотним чином прискорити процес зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції надзвичайно важливе.

Література:

1. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М.Гейця. – Ін-т екон. прогнозів.; Фенікс, 2003. – 1008 с.
2. Закон України «Про захист економічної конкуренції»/ Відомості Верховної Ради України. 2001.- № 12. - с.64.
3. Панорама экономической мысли конца XX столетия / Ред. Д.Гринэуэй, М.Блини, И.Стюарт. В 2-х т. – Т.1. – СПб.: Экономическая школа, 2002.
4. Сидорович А. Курс экономической теории. – М., 1997. – С.447
5. Тарушкин А.Б. Институциональная экономика. Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2004. – 368 с.